

Кобушко Ігор Миколайович,
к.е.н., доцент кафедри фінансів Сумського державного університету;
Гусейнова Еліна Ільгар кизи,
студентка факультету економіки та менеджменту Сумського державного університету

ШЛЯХИ ПОКРАЩЕННЯ ФІНАНСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ З ВИКОРИСТАННЯМ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ

У статті обґрунтовано необхідність переходу України на інноваційний шлях розвитку, проаналізовано основні джерела фінансування інноваційної діяльності у країні та запропоновано напрямки вдосконалення механізму фінансування інноваційної діяльності на основі використання міжнародного досвіду.

Ключові слова: інновації, інноваційний розвиток, фінансування, інноваційна діяльність.

Постановка проблеми в загальному вигляді. На сьогодні однією зі складових забезпечення динаміки зростання економіки України є впровадження інноваційної моделі розвитку. Саме такий шлях дає можливість нашій країні зберегти і найбільш ефективно використовувати існуючий науково-технічний потенціал для здійснення структурних технологічних змін та зайняти вагоме місце у світовому співтоваристві.

Одна з основних проблем, що гальмує розвиток економіки України на інноваційній основі, – дефіцит фінансових ресурсів. Забезпечити фінансування інноваційних змін сьогодні неможливо лише через бюджетну систему та банківський сектор. Необхідні активні дії, спрямовані на розвиток небанківських фінансових установ – страхових компаній, пенсійних фондів, інвестиційних компаній, здатних мобілізувати значний незадіяний внутрішній інвестиційний потенціал. Тому необхідність у теоретичному обґрунтуванні та формуванні цілісного уявлення відносно фінансування інноваційного розвитку є основою політики держави.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Ця проблематика висвітлювалася переважно в працях зарубіжних авторів: Р. Лукаса, Р. Харрода, Й. Шумпетера, Д. Кларка. В Україні дослідження в цій сфері проводять Ю. Бажал, С. Онишко, Т. Печерська, В. Борейко, М. Корінько, С. Шумська та інші.

Невирішені раніше питання, що є частиною загальної проблеми. Віддаючи належне напрацюванням вітчизняних та зарубіжних економістів, здійснених в області теорії та організації фінансового забезпечення інноваційного розвитку, варто зазначити, що до цього часу багато проблем щодо фінансування інноваційного розвитку не знайшли свого кінцевого вирішення, що і обумовило актуальність даної теми.

Мета та завдання статті. Метою статті є аналіз теоретичних та методичних основ забезпечення фінансування інноваційного розвитку економіки України на державному рівні та пошук можливих шляхів вдосконалення механізму фінансування інноваційної діяльності на державному рівні з використанням міжнародного досвіду.

Основний матеріал. Економіка України зазнала значних втрат, спричинених кризою. Основною причиною того, що наша країна є однією з найбільш уражених світовою фінансовою кризою держав, є те, що наша економіка не розвивається інноваційно-інвестиційним шляхом.

Розглянемо роль інновацій в історичному розвитку світової економіки:

1. Криза середини ХІХ століття (1850 р.) була викликана неузгодженістю між процесами масового індустріального виробництва та інфраструктурами, які забезпечують виробничі процеси (вирішення кризи: будівництво залізничних доріг,

Розділ 3 Інноваційний менеджмент

міські комунікації, державна промислова політика, наукова організація праці).

2. Криза початку ХХ (1930 р.) в розвинутих індустріальних країнах була викликана неузгодженістю між розширенням індустріального виробництва та інфраструктурами споживання та збуту товарів (вирішення кризи: суспільство загального добробуту, споживчі кредити, мережі супермаркетів, нова хвиля управлінських професій, виникнення міжнародних фінансових організацій, нові транспортні засоби).

3. Нова криза (2009-2010 рр.) була викликана неузгодженістю між процесами неоіндустріального розвитку, з одного боку, та ключовими інфраструктурами, які забезпечують обіг світових ресурсів, з іншого.

Отже, не існує сумнівів щодо необхідності переходу України на інноваційну модель економічного розвитку, оскільки практика доводить, що саме інноваційні моделі здатні не лише забезпечити високі показники економічного росту, але й вирішити певні соціальні проблеми, забезпечити конкурентоспроможність національної економіки.

Слово «innovation» з англійської мови означає «введення нового, відновлення». Впровадження нового в господарську діяльність визначається як нововведення. З моменту прийняття рішення про впровадження новація набуває нової якості і стає інновацією [4, с. 150]. Невід'ємна властивість інновацій – науково-технічна новизна та можливість практичного застосування у виробництві.

Пропонуємо визначити інновації як матеріалізований результат від інвестування коштів у розроблення нового продукту, технології чи нові форми обслуговування тощо.

Без розвинутого ринку інновацій неможливо нормальне функціонування сучасної ринкової економіки, що базується на технічних, технологічних та управлінських нововведеннях. На жаль, ринок інновацій був і є зараз найслабшою ланкою української економіки. Тому Україна гостро потребує вирішення завдання перетворення інновацій та інноваційної політики на двигун якісно нового етапу розвитку ринкової економіки.

Особливу увагу слід звернути на процес фінансування інноваційного розвитку. За офіційними даними Держкомстату [10], розмір фінансування інноваційної діяльності від різних можливих джерел за період з 2000 по 2009 рік можна подати в таблиці 1.

Таблиця 1 – Джерела фінансування інноваційної діяльності

Роки	Витрати, млн грн	У тому числі			
		власних	державного бюджету	іноземних інвесторів	інші джерела
2000	1757,1	1399,3	7,7	133,1	217
2001	1971,4	1654	55,8	58,5	203,1
2002	3013,8	2141,8	45,5	264,1	562,4
2003	3059,8	2148,4	93	130	688,4
2004	4534,6	3501,5	63,4	112,4	857,3
2005	5751,6	5045,4	28,1	157,9	520,2
2006	6160	5211,4	114,4	176,2	658
2007	10850,9	7999,6	144,8	321,8	2384,7
2008	11994,2	7264	336,9	115,4	4277,9
2009	7949,9	5169,4	127	1512,9	1140,6

Аналізуючи дані графіка та таблиці, приходимо до таких висновків:

- найбільш вагому роль у фінансуванні інноваційних процесів займають власні кошти підприємств чи установ;
- роль коштів державного бюджету на інноваційну діяльність є менш вагомою у структурі інших джерел фінансування;
- загальна сума витрат на фінансування інноваційного розвитку за 9 років (з 2000 по

2008 рік) зросла майже вдвічі;

– у півтора раза зменшилися витрати за останні два роки (з 11994,2 млн грн у 2008 році до 7949,9 млн грн у 2009 році).

Ознайомившись з даними таблиці, для наочності сприйняття інформації покажемо дані за допомогою рисунка 1.

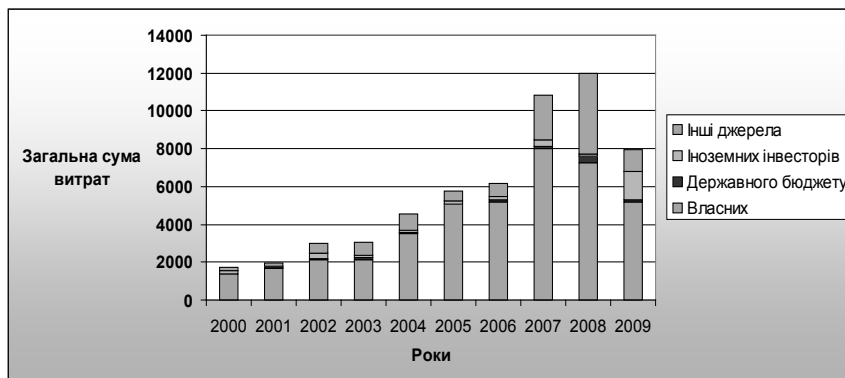

Рисунок 1 – Фінансування інноваційної діяльності

Держава, яка поставила перед собою мету через інвестиційно-інноваційну політику сприяти динамічному розвитку економіки країни як основи для піднесення загального благополуччя населення, повинна забезпечити випереджувальний, порівняно з ростом валового внутрішнього продукту, ріст видатків на розвиток науково-технічного прогресу і заохочення інноваційної діяльності підприємств.

Однак розглянемо детальніше фінансування інноваційної діяльності з боку держави (рис. 2). Як бачимо, кошти державного бюджету з 2000 року поступово зростали і досягли найбільшої позначки у 2008 році.

Взагалі можна сказати, що з 2000 року по 2008 рік фінансування інноваційного розвитку країни за державної підтримки зросло з 7,7 млн грн до 336,9 млн грн, а це майже в 44 рази. Як негативне явище спостерігається скорочення державних коштів на здійснення інноваційної діяльності у 2009 році (на 209,9 млн грн) порівняно з попереднім роком.

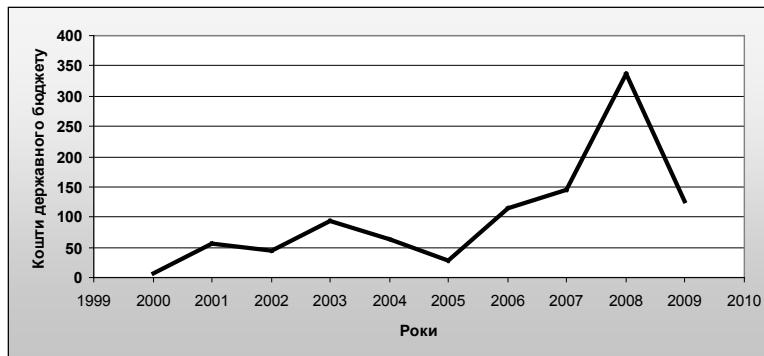

Рисунок 2 – Державне фінансування інноваційної діяльності

Розділ 3 Інноваційний менеджмент

Проведений аналіз статистичних даних (табл. 2) показує, що за 8 років (2002-2009 рр.) питома вага видатків у структурі ВВП України на фінансування інноваційного розвитку знизилась і у 2009 році становила 0,01%.

Таблиця 2 – Розрахунок питомої ваги витрат держави на інноваційну діяльність у ВВП

Показники	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
ВВП, млрд грн	226	267	345	441	544	721	948	915
Обсяг фінансування інноваційної діяльності, млн грн	45,5	93	63,4	8,1	114,4	144,8	336,9	127
Питома вага витрат держави на фінансування інноваційної діяльності у ВВП, %	0,02	0,03	0,02	0,01	0,02	0,02	0,04	0,01

Це зумовило зниження кількості наукових кадрів і кількості організацій, що виконують наукові дослідження та розробки. У 2009 році інноваційною діяльністю в промисловості займалися 12,8% промислових підприємств, тоді як в 2008 році – 13%, а в 2000 р. – питома вага інноваційно-активних підприємств становила 18%. У країнах ЄС цей показник перебуває на рівні 40-60% [7].

Фінансова підтримка інноваційної діяльності є одним з найважливіших чинників стимулювання її розвитку. Для вирішення проблеми пошуку фінансових ресурсів для інноваційного розвитку доцільно використовувати досвід розвинених країн світу. Типовим прикладом є США, де законодавчо визначено, що пенсійні фонди повинні інвестувати принаймні 15% доходів у практичну економічну діяльність, це створює умови для потужного фінансування венчурних фондів.

Упродовж останніх років фінансування науки та наукової діяльності в Україні далеко не перевищувало 3% ВВП, що свідчить про обмеженість коштів на фінансову підтримку інноваційного процесу. У розвинених країнах прямі державні витрати на наукові інноваційні проекти становлять 2,18 – 3,7% від ВВП, що відображено у таблиці 3.

Мінімальне фінансування, що виділяється на одного вченого у Європейському Союзі, становить 50-55 тисяч доларів на рік, в Україні – 15 тисяч доларів. Отже, можна констатувати наявність дефіциту прямого бюджетного фінансування [2].

Таблиця 3 – Витрати на науку у розвинутих країнах [1, с.38]

Країни	Витрати на науку	
	% від ВВП	На душу населення, доларів США
Швеція	3,70	773,8
Японія	3,06	731,3
США	2,84	842,3
Корейська Республіка	2,52	365,1
Німеччина	2,29	527,4
Франція	2,18	461,6

В Україні витрати бізнесу на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи становлять близько 35% від загальних асигнувань у науку, коли в розвинених країнах цей показник сягає 70% [5].

Одним з інструментів стимулювання інвестицій у науково-технологічну сферу є дослідницький податковий кредит – зменшення суми нарахованого податку на прибуток, що надається суб'єкту господарювання в обсязі, що дорівнює встановленому відсотку від обсягу витрат суб'єкта господарювання на НДДКР у поточному році, який

не перевищує встановленого відсотка річного прибутку підприємства (США, Італія, Японія, Канада, Австрія, Бельгія, Угорщина тощо).

Безпосередня участь держави у створенні позабюджетних та венчурних фондів стимулює приватних інвесторів до вкладання коштів у зазначені фонди. Створюється механізм страхування венчурних інвестицій.

У країнах Західної Європи використовуються такі податкові пільги, як екстраконцесії та податковий кредит. За рахунок екстраконцесії фірми можуть фінансувати із своєї податкової бази понад 100% своїх інноваційних витрат. В Японії промислові компанії мають право зменшення податку на прибуток у розмірі 7% інвестицій у передову техніку та технології. У Канаді аналогічна знижка коливається від 7% до 20%. У Бельгії дозволено зменшувати оподатковуваний прибуток на 13,5% інвестиційних витрат для малих і середніх компаній і у стовідсотковому обсязі інвестиційних витрат, пов'язаних із нововведеннями для всіх компаній. У Голландії з оподаткованого прибутку можна відрاهовувати частину інвестиційних витрат – близько 20-25% [8, с. 38].

За останні роки уряд Індії з метою поживлення інвестицій в інновації впровадив кілька змін у системі оподаткування. Однією з найважливіших змін було вилучення з прибуткового податку доходів з експорту програмного забезпечення, а також звільнення програмного забезпечення і пов'язаних послуг від податку на продаж. Інвестори, які створюють нові фірми в зонах вільної торгівлі, технологічних парках комп'ютерної техніки або технологічних парках програмного забезпечення, мають 10-річні «податкові канікули».

Крім цього, експортери мають можливість зменшення податків від експортних доходів, 10-річні «податкові канікули», якщо 100% продукції експортується або якщо підприємство діє у сфері експортної продукції.

У 1992 р. уряд Індії прийняв рішення про зменшення обмежень щодо функціонування позабіржового ринку, що сприяло створенню венчурних фондів і стимулювало приплив фінансових ресурсів з-за кордону. Венчурні фонди фінансують інноваційні підприємства в галузі високих технологій, застосовують різноманітні методи фінансування: позики, викуп частки акцій підприємства та ін. [3, с. 221].

В Україні ще одним джерелом фінансування реалізації інноваційної політики повинен стати державний кредит, призначення якого виявляється в першу чергу в тому, що він є засобом мобілізації в руках держави додаткових фінансових ресурсів. У випадку дефіцитності державного бюджету додатково отримані фінансові ресурси спрямовуються в основному на фінансування соціальних витрат. При позитивному бюджетному сальдо отримані за допомогою державного кредиту фінансові ресурси повинні прямо використовуватися для фінансування програм інноваційного розвитку України. Це означає, що державний кредит, будучи засобом збільшення фінансових можливостей держави, може бути важливим фактором прискорення соціально-економічного розвитку країни, зокрема зростання її інноваційного потенціалу [6].

Варто врахувати те, що існують і незадіяні зовнішні джерела фінансування інноваційних перетворень – це кошти, вивезені з України у формі іноземних інвестицій або ж нелегальними каналами. Станом на 01.01.2009 р. з України у формі прямих іноземних інвестицій вивезено 6198,6 млн дол. США, з яких 94% (5826,1 млн дол. США) спрямовано на Кіпр, де знаходиться одна з офшорних зон.

У структурі наведених інвестицій, спрямованих на Кіпр 91,4% (5324,6 млн дол. США), становлять кошти, спрямовані у сферу операцій з нерухомим майном, оренди, інжинірингу та надання послуг підприємцям, тобто, по суті, законсервованих до кращих

часів. І це мова йде лише про офіційні обсяги. За даними, наведеними дослідницею С. Шумською, обсяги нелегально вивезеного капіталу з України становлять близько 58,1 млрд дол. США [9, с. 77], і це лише за період з 2000 до 2007 рр.

Відтак, в Україні є значні незадіяні фінансові ресурси, які, можливо, і потрібно спрямувати на здійснення інноваційної діяльності, для чого необхідно проводити вважену, цілеспрямовану політику. Без надійної фінансової бази, стабільних джерел та дієвих фінансових стимулів інноваційні проекти можуть залишити на рівні «папірців».

Отже, використання Україною зарубіжного досвіду дасть можливість закласти підвалини підвищення конкурентоспроможності економіки країни. І саме це при формуванні необхідних внутрішніх умов уможливить забезпечення «інноваційного прориву» економіки та входження до розряду передових конкурентоспроможних економік.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розробок. Отже, особливого значення для активізації інноваційної діяльності має проблема державного сприяння фінансовому забезпеченні підприємств інноваційної сфери. Пріоритетним завданням інноваційної політики має стати реструктуризація системи стратегічних пріоритетів інноваційного розвитку зі скороченням їхньої кількості та збереженням тих, в яких Україна має суттєвий науковий здобуток і перспективи.

Оскільки фундаментальні проекти є колосальним стимулом для прориву країни у всіх технологічних напрямках, необхідно випереджувальними темпами збільшувати грантове фінансування фундаментальних наукових досліджень, які забезпечать інтелектуальний стрибок країни.

Необхідно розробити та запровадити комплексну систему фінансової підтримки інноваційної діяльності, зокрема щодо механізмів здешевлення кредитів і заохочення банків до кредитування інноваційних проектів.

Втілення запропонованих заходів сприятиме функціонуванню наукових та науково-дослідних установ і підприємств, які займаються впровадженням новітніх технологій і техніки; стимулюватиме збільшення іноземних інвестицій у наукові установи, технологічні парки та інші науково-орієнтовані галузі. Одночасно політика стимулювання наукової та інноваційної діяльності забезпечить динамічний розвиток всієї економіки та буде фундаментальною основою для покращення рівня життя населення.

1. Власова І. Особливості фінансування інноваційної сфери в розвинутих країнах / І. Власова // Вісник КНТЕУ. – 2009. – № 1, с. 36 – 46.

2. Головінов О.М. Пріоритетні напрями розвитку і проблеми фінансування інноваційної діяльності [Електронний ресурс] / О.М. Головінов, А.І. Ковтун. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/11_EISN_2010/Economics/64084.doc.htm

3. Зінько Н. Інструменти стимулювання інноваційної діяльності (на прикладі Індії, Ірландії, Сінгапуру, Фінляндії, Японії) / Н. Зінько // Регіональна економіка. – 2006. – № 4.

4. Корінько М.Д. Інновації у діяльності суб'єктів господарювання / М.Д. Корінько // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 5(95). – С. 149-153.

5. Патон Б.Є. Наука – інноваціям / Б.Є. Патон // Наука та інновації. – 2008. – № 5. – С. 19-20.

6. Рожко О.Д. Фінансово-кредитні важелі інноваційного розвитку України / О.Д. Рожко // Формування ринкових відносин в Україні. – 2005. – №10. – С. 50.

7. Фонд Ріната Ахметова виступає за державне фінансування інновацій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukranews.com/uk/news/ukraine/2010/09/20/27292>

8. Чернова О.В. Податкове стимулювання інноваційної діяльності / О.В. Чернова //

І.М. Кобушко, Е.І. Гусейнова. Шляхи покращення фінансування інноваційного розвитку в Україні з використанням міжнародного досвіду

Економіка та держава. – 2007. – № 7.

9. Шумська С. Втеча капіталу з української економіки: аналіз та оцінка за даними платіжного балансу / С. Шумська // Економічна теорія. – 2008. – № 4. – С. 56-77.

10. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

І.Н. Кобушко, Э.И. Гусейнова

Пути улучшения финансирования инновационного развития в Украине с использованием международного опыта

В статье обоснована необходимость перехода Украины на инновационный путь развития, проанализированы основные источники финансирования инновационной деятельности в стране и предложены направления усовершенствования механизма финансирования инновационной деятельности на основании использования международного опыта.

Ключевые слова: инновации, инновационное развитие, финансирование, инновационная деятельность.

I.N. Kobushko, E.I. Guseinova

The ways of improvement of financing of the innovative development in Ukraine with the usage of the foreign experience

The article grounds the necessity of transfer of Ukraine to the innovative way of development, analyzes the main sources of financing of the innovative activity in the country, and suggests the ways of improvement of the financing mechanism of the innovative activity on the basis of using the foreign experience.

Keywords: innovation, innovative development, financing, innovative activity.

Отримано 17.04.2011 р.